

REFİK ERDURAN'IN ROMANLARINDA SOSYO-KÜLTÜREL YOZLAŞMA VE YABANCILAŞMA*

Veysel ŞAHİN¹

Aynur AKSU²

ÖZET

Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının temsilcilerinden olan Refik Erduran, çok yönlü kişiliğiyle dikkati çeken bir sanatkârdır. Yazar, fıkra, senaryo, anı, roman ve deneme türünde eserler verir. Romanlarında, sosyo-kültürel yozlaşma, yabancılaşma, sömürü, suç ve ceza gibi izlekleri, toplumcu gerçekçi bir anlayışla ortaya koyan yazar bireyin yaşam karşısında takındığı tavır ve tutum onun kişiliğini yansıtan ayna gibidir. Bireyin kendisi dışında başka bir 'ben'e dönüşmesi sonucunda yaşadığı yabancılaşma, kişiyi değerlere ve ahlaki ilkelere karşı öteki hale getirir.

Erduran, romanlarında Anadolu yaşam biçimi ve algısını, sosyal medyanın içinde bulunduğu çürümeyi bireyden toplumsal olana kaydırarak derinlemesine ele alır. Eserlerinde sosyal adaletsizlik, kültürel erozyon, plansız ekonomi, anarşik üretim, nihilizm, kriz ve kaos sosyal çürümeyi ve yabancılaşmayı hızlandırır. Yazara göre ahlak ve kendilik eksensel bir yaşam tarzının sürdürülmesi eğitim ve kolektif üretim, ulusal birlik ve kolektif aksiyonla mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Refik Erduran, yozlaşma, yabancılaşma, sosyal adaletsizlik, suç ve ceza.

SOCIO-CULTURAL CORRUPTION AND ALIENATION IN REFİK ERDURAN'S NOVELS

ABSTRACT

Refik Erduran, one of the representatives of Turkish literature in the Republican era, is an artist who draws attention with his versatile personality. The author, who has a versatile artist identity, gives works in the form of jokes, scripts, memoirs, novels and essays. In the novels of the writers, socio-cultural degeneration, alienation, exploitation, crime and punishment are revealed with a socialist realistic approach. In the novels of the author, the attitude and attitude of the individual towards life is like a mirror showing his personality. As a result of the transformation of the individual into another 'self' other than himself, the alienation that he experiences makes the person other against values and moral principles.

In his novels, Erduran deals with the way of life and perception of Anatolia, the decay of social media, from the individual to the social, in depth. Social injustice, cultural erosion, unplanned economy, anarchic production, nihilism, crisis and chaos trigger the phenomenon of alienation the novels. According to the author, maintaining a moral and self-centered lifestyle is possible through education and collective production, national unity and collective action.

* Bu çalışma (2018), "Refik Erduran'ın Romanlarında Yapı ve İzlek " adlı yüksek lisans tezinden genişletilerek üretilmiştir.

¹ Doç. Dr., Fırat Üniversitesi, İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, vsahin@firat.edu.tr

² Fırat Üniversitesi, İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi.

GİRİŞ

Oyun yazarı ve gazeteci kimliğiyle ön planda olan Refik Erduran, sanatın birçok alanında yetkin eserler veren çok yönlü bir sanatçıdır. Refik Erduran; *“Orta bölümün son sınıflarındayken ırkçı, Turancı, Kızilelmacıydım. Orhan Seyfi Orhon’un çıkardığı Çınaraltı, Necip Fazıl Kısakürek ağırlıklı Büyük Doğu gibi dergileri her hafta heyecanla okur, İzlerimiz’e Türklerin Orta Asya’dan Batı’ya akışlarının şanını anlatan şiirler yazdım.”* (Erduran, 1992: 47) diyerek, düşünce ve duygu dünyasını edebiyata nasıl açtığını dile getirir. Erduran ilerleyen yıllarda bu yaklaşımından okuldaki ırkçı arkadaşlarının tavrı nedeniyle uzaklaştığı ifade eder. Bu yıllarda Erduran, Karl Marks’ı keşfeder;

“Bilen bilir, kolay okunan yazar değildir hazret. Ancak ilk gençlik enerjisini sağlayabildiği coşkuyla iki yıl boyunca onun kitaplarına yumuldum.(...) Lise III’te kendimi Marksist saymaya başlamıştım. Ama bir şeyler eksikti. Fazla soyut, fazla kuruydu edindiğim bilgiler. Yeterli rengi ve heyecan vericiliği yoktu.” (Erduran, 1992: 48).

Erduran düşünsel anlamda yaşadığı bu eksikliği, Orhan Burian’ın hazırladığı şiir antolojisi giderir. *‘Kurtuluşan Sonralar’* adlı bu antolojide Nazım Hikmet’e genişçe yer verilir (Erduran, 2005: 45). Nazım Hikmet ile ilk tanışmasını;

“Onun şiirlerini ilk kez okuyordum. Elektrik çarpmış gibi oldum. Tüm insanlık ve gelecek kuşaklarla kucaklaşmamı sağlayan yepyeni bir duygu ufku açıyordu önümde.” (Erduran, 2005: 45)

diyerek ifade eden Erduran, Nazım’ın şiirlerini okuduktan sonra Nazım’ın hayatını araştırır. Erduran, Nazım Hikmet’in ‘Memleketimden İnsan Manzaraları’ adlı kitabını edinerek okulun bahçesinde akşamları gizlice okur. Böylece Erduran, düşünce ve duygu çoraklığını Nazım’ın şiirleriyle farklı bir boyut kazanır.

Refik Erduran ilk romanı ‘Yağmur Duası’nda (1954), kendi ‘ben’i ve değerlerine yabancılaşan gazeteci Ferhat Gürz’ün aydınlanma ve bireleşme süreci aktarır. Anadolu köylüsünün sömürülüşünü aktarıldığı eserde yazar, dönemin sosyo-kültürel eleştirisini yapar. İkinci romanı ‘Domuz’da (2003), tanınmış bir medya yıldızı gazeteci Ercan Beykozlu’nun yaşadığı değerler yozlaşmasını anlatı kişinin yaşam öyküsü etrafında irdeleyen yazar, üçüncü romanı ‘Er Oyunu’nda (2004) ise Cenk karakteriyle okuyucuya toplumsal eksenli bir eleştiri sunar. Kişisel hırsları ile devrimciliği birbirine karıştıran Cenk’in kendi gücüne hayran olması, kadını nesneleştiren Adem karakterinin yabancılaşma süreci ve her iki karakterin de üste çıkma tutkusunu irdelenir. Erduran’ın dördüncü roman ‘Kavşak’ (2004), ‘Er Oyunu’ romanının devamıdır. Bu romanda yazar, kontrolsüz kullanılan erkek gücünün kadın etkinliğiyle dinginleştirebileceği tezi üzerine durur. Beşinci roman ‘Neşe’nin Şarkıları’nda (2004) yazar, kendini ve dünyayı keşfedememiş olan Neşe’nin içinde bulunduğu ataerkil düzene başkaldırmasını konu alır. Yazarın son romanı ‘Sabiha’da (2004) Sabiha Sertel’in yaşam öyküsü anlatılır. Bu eserde yazar; *“Türk solunun geçmişi konusunda gördüklerini ve bildiklerini somut bir yaşam örneğinin çizgileriyle anlatmak istedim.”*

(Erduran, 2005: 345) der. Eserde yazar, Sabiha Sertel'in biyografisiyle birlikte yaşadığı dönemi realist bir şekilde aktarır.

1. ROMANLARDA SOSYO-KÜLTÜREL YOZLAŞMA VE YABANCILAŞMA

Yabancılaşma, insanın varoluşunu anlamlandırmak için hem kendisiyle hem de çevresiyle girdiği çatışma durumudur. İnsan, kendi varlığı ve sınırlarını kavradıkça kendi “ben”i ve “öteki ben”ine karşı bir duruş sergileyip kendi özgürlük durumunu anlamlandırmaya çalışır. Bu durum onun kendi farkındalığını kavramasını sağladığı gibi kurulu bir bilince ulaşma çabasını da beraberinde getirir. Şahin'e göre “İnsan, kendi farkındalığı kavrama sürecinde “ben”i ve “öteki ben”ine daldıkça çevresiyle bağlarını koparıp çatışma haline geçer. Çatışma süreci ise insanın dünyada kendi kaderini kavramasının kaçınılmaz bir yazgısıdır. Nitekim “*kendinde ilahî bir öz taşıyan insanın dünyaya gönderilişiyle yabancılaşması da başlar.*” (Tuğcu, 2002: 72). İnsanın kendi özünde taşıdığı ve nihayetinde yaşamak zorunda olduğu yabancılaşma ve ötekileşme durumu, insanın kendisine dışarıdan biri gibi bakmak kendi içinde bölünmüşlüğü ile eylemleri ve özü arasında uyumsuz olma sorunsalı yaratır. İnsan kendini değiştirip dönüştüren bir varlık olarak etrafındaki varlıkların oluş ve kılışlarını kavrayarak kendi ontolojik varlığını da tanıma ve bilme eylemine girer. İnsan kendi varoluşunu kavramaya çalıştıkça “*hiç için*”, “*fazladan*”, “*varolmuş*” (Sartre, 1985: 42) olduğunu kavrar. Hegel'e göre yabancılaşma, insanın kendi varlığını nesnelere dönüştürmesi sorunsalıyla ortaya çıkar. Bu bakımdan Hegel yabancılaşmayı, “*hem yarılma hem de bütünleşme hallerini içerecek*” (Özbudun-Markus-Demirer, 2008: 17) bir olgu olarak değerlendirir. Marx'a göre ise yabancılaşma, insanın kendi eliyle ürettiği varlıklara kendinin yabancılaşması durumudur. Marx bu durumu; “*insanın kendi emeğine, kendi emek ürününe ve kendi kendine ilişkisi için doğru olan şey, insanın öteki insana ve onun emek nesnesine*” (Marx, 2007: 29) yönelmesi olarak görür” (Şahin, 2017:211).

Bir ülkede sosyal adalet (devlet) ortadan kalktıkça planlı ekonomi, yerini anarşik üretim, nihilizm, kriz ve kaosa bırakır. Ahlak eksenli bir yaşam tarzının sürdürülmesi ancak eğitimde ve üretimde ulusal birlik ve kolektif aksiyonla mümkündür. Ulusal birlik, kolektif aksiyon, planlı, programlı hedefler eğer korunamayıp da yerini piyasadaki güçlere bırakırsa, “*dinsel yozlaşma*” ya da “*din mafyası*” mevcut boşluğu doldurmak için ciddi bir aday olarak ortaya çıkar. İnsanın içindeki doğal din duygusu ve hakikat saygısı bir kere yozlaşmaya başlarsa toplumun akıl, beden ve ruh sağlığının korunması için artık hastane ve hapisanelerin sayısı yetmeyebilir. Bu açıdan yabancılaşma, bireyin kendi özünü oluşturan güçleri yok sayarak ve dışsallaştırarak başka bir varlığa dönüşmesidir. Bu süreçte birey, kendi edimlerinin öznesi olmaktan uzaklaşır. Öznelliğini kaybeden birey ‘nesneleşerek’ edilgen bir varlığa dönüşür. Bu döngü içinde kendini arayan insan, parçalanmış benlik algılarının içinde ben kimim sorusunun cevabını bulmaya çalışır. Bireyin bu soruya verdiği her cevap bir başka “Ben”in kabulüdür. Başka benliklere dönüşen ve başka değerleri benimseyen kişi ise yabancılaşma olgusuyla karşı karşıyadır (Şahin, 2014: 145). Bu bağlamda yabancılaşma, bireyin tanımadığı birine dönüşerek ve bu dönüşmeyle birlikte yeni kimliğini sorgulamayarak ‘bilinçlilik’ halinden uzaklaşmasıdır. Erduran romanlarında Anadolu'nun insanın yaşam biçimi ve algısını, sosyal medyanın içinde bulunduğu çürümeyi bireyden toplumsal

olana kaydırarak derinlemesine ele alır. Eserlerinde sosyal adaletsizlik, kültürel erozyon, plansız ekonomi, anarşik üretim, nihilizm, kriz ve kaos sosyal çürümeyi ve yabancılaşmayı hızlandırır. Yazar göre ahlak ve kendilik eksensli bir yaşam tarzının sürdürülmesi eğitim ve kolektif üretim, ulusal birlik ve kolektif aksiyonla mümkündür.

1.1. 'Yağmur Duası' Romanında Yabancılaşma ve Yozlaşma Sorunsalı

'Yağmur' romanı, başkışı Ferhat Gürz'ün bir tesadüf sonucu rastladığı Pınarlı köylüsünün 'yağmur duasına' şahit olur. Köylünün uzun zamandır suya hasret olduğunu öğrenen Ferhat, köydeki ırmağın suyunu kullanmayı akıl edemeyen köylünün cehaletini de gördükten sonra hem kendi 'ben'iniyle hem de köylü için mücadele başlar.

Romanda seyahat röportajlarıyla ünlü Ferhat Gürz, dünyayı gezmiş fakat kendi memleketine 'yabancı' kalmış bir aydındır. Yaptığı seyahatler ve yaşamış olduğu hayat tarzının kendisini tatmin etmemesi nedeniyle kendisiyle bir hesaplaşma içine girer. Yaptığı işin hiçbir şeye fayda sağlamadığını gören Gürz, bu hayattan sıkılır ve hayata bir 'iz' bırakmayı ister. Bu sırada Avusturyalı Gazeteci Mayer'in refakatinde zorunlu olarak başlayan yolculuğu Anadolu yolculuğu gönüllü bir seferberliğe dönüşür.

Ferhat Gürz'ün, Pınarlı köyü için başlattığı 'Köy Kalkındırma Hareketi' bir taraftan da yobazlığa karşı da bir mücadeledir. Romanın sonunda Ferhat köylüyü içinde buldukları olumsuz şartlardan kurtarıırken bir taraftan da köylüyü sömüren yobazlardan da kurtarır. Ferhat Gürz mücadelesini başarıyla tamamlarken ruhsal bütünlüğünü sağlayan 'animası'nı bularak 'bireyleşme' sürecini tamamlar.

'Yağmur Duası' adlı eserde yozlaşma izleği, bozulan ve çürüyen zihin yapısı ile insanî duygulardan uzaklaşan kişilerin üzerinden aktarılır. Sahip oldukları gücü, güçsüzler üzerinde ezerek ve yok ederek kullanan bu kişilerin sömürüyü bir yaşam biçimi haline getirerek 'sosyal adaletsizliğin' yerleşmesine aracılık etmesiyle birlikte kendi varlık alanlarını kurmalarına da zemin hazırlar.

'Yağmur Duası'nda 'yozlaşan' kişiliği ile ön plana çıkan karakter Jale'dir. Bütün ilişkilerini 'sömürebilme' mantığı üzerine kuran bu kadın için hayatta en önemli kişi kendisidir. İki evlilik yapan Jale'nin evliliğe de bakışı kendisi odaklıdır. Evliliği rahat yaşamın anahtarı olarak gören bu kadın için bu yaşamı sağlayacak tek şey de 'para'dır. İlk evliliğinde kocasının ölümü üzerine yüklü bir miras alan Jale, ikinci evliliğini gerçekleştirir. Balayından döndükten sonra ikinci kocasından da boşanan Jale, her ay belli miktarda para almaktadır. Böylece Jale, yaşamın büyüsunü oluşturan sevgi ve evlilik gibi değerleri kendi yozlaşmış düşünce yapısıyla yabancılaştırır.

Hayatın değerlerine karşı bir 'yabancı' olan Jale'nin asıl gelir kaynağı;

"... bir sürü karışık işler(dir)" (Yağmur Duası, s.6); "bir banka müdürünün koynuna girip bilmem ne şirketine upuzun vadeli, minicik faizli, muazzam bir kredi temin etmiş ve şirketten yirmi bin lira almıştı. (...) Amerikan mecmualarından modelini alıp Mahmutpaşa'da yaptırdığı iki üç ev dolusu mobilyayı birkaç müzayedede de züppe ailelere Amerikan eşyası diye beş misli fiyatla yuttur(an)" (Yağmur Duası, s.6).

Jale için para ve menfaate dayalı ilişkiler ağı, hayatın özüne ait değerleri sararak yok etmiştir. Böylece Jale; sevgi, doğruluk, dürüstlük gibi ahlâkî değerleri bir hiç olarak görmekte ve parayı hayatının merkezine koyarak 'sahtekârlığı' bir yaşam biçimi haline getirir.

Ferhat'ın patronu Şevki Bey de yozlaşan öteki kimliğiyle romanda yer alır. Gazetenin sahibi olan Şevki Bey için bir tek gaye vardır o da gazetenin tirajıdır. Hayattaki tek değer yargısı çok para kazanmak olan Şevki Bey'in bu uğurda yapamayacağı dalavere ve üçkâğıtçılık yoktur;

"Bu bahis açıldığı zaman gözlerine tehlikeli bir pırıltı gelir; inanırsınız ki, başı belaya girmeden becermenin bir yolunu bulsa, sırf "Karımı Nasıl Zehirletirim" diye bir röportaj serisi basabilmek için karısını zehirletmekten çekinmeyecek." (Yağmur Duası, s.18).

İnsani değerlere sırtını dönen Şevki Bey, yaşamını ötekinin yıkıcı değeri olan maddeye indirger. Onun için tek yaşama sebebi vardır. O da gazetenin tirajını artırmaktır. Bu yönüyle metalaşmış bir kimliğe sahip olan Şevki Bey, meslekî değerlerini ve iş ahlâkî gibi normları göz ardı ederek yaşar.

Romanda Şevki Bey, Ferhat'a yeni bir röportaj serisi düşünür, onu; *"Cenup Kutbuna..."* (Yağmur Duası, s.19) göndermek ister. Ferhat, Cenup Kutbuna tek başına gidilemeyeceğini ve orada insan yaşamadığını dile getirirse de Şevki Bey bu düşüncesinde ısrar eder. Ferhat'ın; *"Gittim desem de kimse inanmaz."* (Yağmur Duası, s.20) sözlerine karşılık Şevki Bey; *"Bize lazım olan inanmaları değil. "Şu köpoğlu herif bakalım ne palavralar atmış?" diye merak edip alsınlar, kâfi."* (Yağmur Duası, s.20) sözlerini söyleyerek yozlaşan düşüncelerini ortaya koyar. Böylece Şevki Bey'in yönettiğini zannettiği 'gazete', asıl Şevki Bey'i yöneterek ahlâkî ve kendilik değerlerden uzaklaşır;

"Gazeteci için haysiyet, şeref, gurur, namus, edep, terbiye, utanmak, sıkılmak yoktur. Ne vardır? Satış vardır! Gazeteci, gazete satmak için yaşar, icabında gazete için kepaze olur." (Yağmur Duası, s.20).

İnsanın soylu ve duyarlı bir varlık olmasını sağlayan değerlerin başında; namus, şeref, edep, haysiyet vb. duygular yer alır. Hatta insan bu değerlerini korumak, muhafaza etmek ve sürdürmek için yaşam içerisinde bir mücadeleye girer. Şevki Bey, insansal bütün unsurlarını ve kimliğini oluşturan değerlerini üzerinden çıkarıp atarak, ikiyüzlülük, menfaat, utanmazlık, yalancılık vb. olumsuzlukları kendi için bir değer yargısı haline getirip yeni bir kimlik oluşturur.

Şevki Bey, oluşturduğu kimliğiyle eserde kendi köklerine tutunamayan ve bağlı olmayan da bir karakterdir. Şevki Bey, tüccar zihniyeti ile hayatta kalmaya gazeteyi kendisi için putlaştıran tavrıyla yozlaşma ve çürümenin somut görünümüdür. Ferhat'ın, Pınarlı köyünü kalkındırmak için başlatmayı düşündüğü gazetede yazı dizisi için, *"Ben bir hayır müessesesi işletmiyorum, gazete satıyorum"* (Yağmur Duası, s.99) diyen Şevki Bey, kendi memleketi ve değerlerine yabancı olduğunu 'yozlaşmış' düşüncesiyle dışarı yansıtır. Anadolu köylüsünün dertleri ve sıkıntılarını görmezden gelerek bu meseleyi tüccar zihniyeti ile değerlendirir ve *"Cazip bir mevzu olsa belki*

denenir. Fakat köy kalkınması kimin umurunda?" (Yağmur Duası, s.100) benzerindeki ötekileşmiş düşünceleriyle nasıl bir zihniyetin yozlaşması içinde olduğunu ortaya koyar.

Romanda kendilik değerlerine yabancılaşmış, yoz yıkıcı kişiler Mümtaz Nazmi Bey ve eşi Şefika Hanım'dır. Mümtaz Nazmi Bey ve eşi Şefika Hanım 'evlilik' gibi toplumsal işleve sahip bir kurumu kendi çıkar ilişkilerine aracılık etmesi için kullanır. İstanbul'un önemli ithalatçılarından ve "... sayılı çapkınlarından..." (Yağmur Duası, s.97) olan Mümtaz Nazmi Bey, bir çapkınlık sonucunda eşi Şefika Hanım ile tanışır. Şefika Hanım'ın evliliğinde eşi Mümtaz Nazmi Bey'in 'para' gücünün önemli bir etkisi vardır. Eşi ile arasında derin bağlar ve en önemlisi de 'sevgi' bağı olmayan Şefika Hanım, zengin bir avukat olan Bedri Ömer ile birlikte olabilmek için, eşinin çapkınlık gecesini "...cürümüşut..." (Yağmur Duası, s.116) ile ortaya çıkararak kendini mağdur konumuna koyar. Böylece eşinden iyi bir tazminat almayı hedefleyen Şefika Hanım yozlaşan ve kendi değerlerine yabancı kimliğiyle ön plana çıkar. Hem Mümtaz Nazmi Bey hem de Şefika Hanım sosyo-kültürel açıdan yapıcı bir değer olan evlilik bağı, çürümüş ilişkilerin yaşandığı ortamda basitleştirmesi romanda ahlaki yıkımın gelecek kuşaklara aktarılmasını zemin hazırlar.

Yozlaşmanın, Anadolu düzlemindeki görüntüsü cehalet ve eğitimsizliktir. Ferhat'ın, Anadolu'yu tetkike gelen Mayer ile çıktıkları yolculukta geceyi geçirmek için geldikleri İ... kasabasında şahit olduğu olaylar yozlaşmış öteki zihniyetinin sorgulamasına neden olur. Ferhat geldikleri kasabada, köylülerin küçük ve izbe bir yerde film izlenildiğine şahit olur. Filmi izlemek için içeri giren Ferhat, köyün erkeklerinin hücum ederek içeri girmelerinin nedeni sorar ve yanındaki adam "Karı oynayacak!" (Yağmur Duası, s.32) diyerek cevap verir. Köyün erkeklerinin filmdeki dansöz sahnesini izledikten hemen orayı terk etmeleri köylünün yaşam sığılğını gösterir. Ferhat'ın yanındaki adam filmdeki mevlit sahnesinin başlamasıyla "Asıl buna gelirler. Dini bütündür bura halkı." (Yağmur Duası, s.32) diyerek, başkişiyeye köyün sığılması ve yozlaşmış dünyasını gösterir. Yazar bu düzlemde köylünün yalıtık ve tek boyutlu çürümüş düşüncelerini okuyucuca aktarır.

İ... kasabasındaki köylü akşamları, sinemadaki cinsel içerikli kadın görüntülerini izleyerek beyinlerini uyuştururken, gündüzleri de "...din işporta(cılığı)..." (Yağmur Duası, s.36) yapan kişililerin vaazları ile uyuşturulur. Dini ayetlerin yazıldığı levha ve duaları bütün olumsuzluklara karşı bir kalkan gibi gösteren pazarlamacı beyinlerin sömürüsü altında köylünün dini duyguları sömürülerek maddi gelir elde edilir. Fakat köylü, sorgusuz sualsiz verilenleri kabul etmesinden ötürü de sömürüye açık bir hale gelir. Köy meydanında, küçük bir çocuğun bu ayetlerden almak için verdiği paranın kalanını almak için parasını istemesi karşısında satıcı; "Oğlum, biz ehli diniz şuracıkta çil çil altınlar dursa haram der bakmayız. Senin yirmi kuruşunu mu yiyeceğiz?" (Yağmur Duası, s.37) der. Eserdeki çocuk ile satıcı arasındaki durum, maddi anlamda din ve değerlerinin çıkar için nasıl araç haline getirildiğini gösterir. Dini çıkarları için kullanıp kendilerini 'ehli din' olarak gösteren bu kişilerin sömürücü yapıları romanda sosyal bir eleştiridir.

Başkişi konumundaki Ferhat'ın, kendini gerçekleştirdiği mekân olan Pınarlı köyü de cehalet ve eğitimsizliğin kök saldı ve yaşamsal fonksiyonların tıkanmasına neden olan bir yerdir. Pınarlı halkının yaptığı 'yağmur duası'na

şahit olan Ferhat'ın, yaşlı bir kadın ile yaptığı sohbette kadının; “*Hocanın nefesinde bir kuvvet var ki, bulutlar taş olsa su eder akıtır.*” (Yağmur Duası, s.47) şeklindeki ifadeleri yozlaşmış, cahil bir düşüncenin ürünüdür. Köylü kendilerince ‘hoca’yı kutsallaştırıp onun her yaptığı ve söylediğini doğru kabul etmesi, hiçbir şeyi sorgulamadan, hazır olanla nasıl yetindiklerini ve sömürdüklerini gösterir.

Şeyh Necmettin Efendi, din üzerinden köylüyü kendine bağlayarak ve birçok köyü de yanına alarak kendine nüfuz sağlar. ‘Din adamı’ vasfıyla dini kendine referans alan Şeyh Necmettin Efendi, bireysel çıkarlarının tatmini için yaşayan yozlaşmış bir karakterdir. Ferhat'ın giyim kuşamından dolayı onu mebus adayı zanneden Şeyh Necmettin Efendi, kendisi ve çevresinin seçimlerde ona yardım edeceğini ama bunun karşılığında da istekleri olduğunu dile getirir;

“Aslına bakarsan bizim istediğimiz bir şey yok. Meselâ herifin biri oralara gider, haksız yere şikâyetler eder. O zaman hakkımız korunacak. Yok vergi memuru gelir, ‘Siz hayvanlarınızın adedini doğru bildirmemişsiniz,’ diye başımıza bela olur, haraç ister. Yahut da maarif müfettişi başımıza ekşir, ‘Siz burada eski harfli mektep açmışsınız,’ diye tutturur. (...) Ama başka bir şey daha var. Bana bir zaman evvel rüyamda Süleyman Peygamber görünmüştü. ‘Kuttepenin öte yanında bakır madeni var’ diye haber vermişti. Orası da davalı mı ne, belalı bir yer. Bir türlü işletme imtiyazını alamadık. Hâlbuki şu bakırı çıkarabilseydik on köye çeşme yaptıracaktık.” (Yağmur Duası, s.65).

“Din adamlığı” kisvesi altında yaşayan Şeyh Necmettin Efendi'nin görünen yüzü ile görünmeyen yüzü arasındaki farkı anlatıcı metne aktarır. Çıkarları doğrultusunda yaşayan Şeyh Necmettin Efendi, köye gelen her mebus adayından istediklerini Ferhat'tan da ister. Kendini imtiyazlı ve dokunulmaz kılmak isteyen Şeyh Necmettin Efendi, dinin öğretilerini ve kurallarını kendi menfaatlerine göre yorumlar. Yukarıdaki alıntıda insani ve toplumsal kuralları kendi çıkarları doğrultusunda kullanan, başkalarının hakkını gasp eden kendi düzeninin bozulmasını istemeyen yozlaşmış ve çürümüş bir zihniyete sahip bir din adamının olumsuz düşünceleri yer alır.

Pınarlı'daki yozlaşmanın bir diğer örneği de köyün hocası olan Ahmet'in şahsında somutlaşmaktadır. Şeyh Necmettin Efendinin oğlu olan Ahmet, hem köyün imamı olması hem de babasının konumundan dolayı köyde söz sahibidir. Ahmet de köyde dini duyguları istismar ederek, karanlık düşünceleriyle de köylüyü esaret altına almaktadır. Ahmet hoca köylüye kendini bir din adamı olarak gösterirken bu kişiliğinin altında cinsel sapıklıkları da barındırır;

“Biz evvelden amcamla komşu otururduk. Ben yeni yetişiyordum, Ahmet koca delikanlıydı. Bir gün beni... evlerinin arkasında sıkıştırdı. Başa çıkamadım. Sonra... devam ettik.” (Yağmur Duası, s.84).

Ahmet hoca, amcasının kızı Gülizar'ı ilk gençlik çağında korkutarak tecavüz etmiştir. Gülizar'a olan takıntısı devam eden Ahmet hoca, ona sahip olmadıkça köy için yaptığı eylemleri sabote ederek onu kendisine mecbur bırakmaya çalışır. İnsanın soylu değerlerini sömürerek kendine bağımlı kılmaya çalışan Ahmet hoca, yaptığı olumsuzlukları da din olgusu ile örtterek yozlaşmış bir yaşamı sürdürür.

Eserin sonunda Ferhat'ın başlattığı projeler, şeyhin sömürü düzenini bozacağından dolayı şeyh ve oğlu bunun için çeşitli şekilde engeller çıkarır. Şeyh ve oğlu ırmağın üstündeki köprüyü dinamitle patlatarak ırmağın tıkanmasına sebep olur. Fakat bu tıkanma olayını, Delirmağın yönünün değiştirildiği için Allah'ın köylüyü cezalandırdığını söyleyen Şeyh Necmettin Efendi, köylünün Ferhat'a karşı yanında yer almasını sağlar. Dinin özünden uzaklaşan bu kişiler, köylünün cahilliğini ve inancını kendi çıkarları için kullanırlar. Romanda Şeyh Necmettin ve oğlu Hoca Ahmet dinin içeriğinden bihaber sadece onun görüntüsüyle varlık bulmaya çalışan ve onu kendilerine kalkan yapan yozlaşmış kişilerdir.

1.2. 'Domuz' Romanında Yabancılaşma ve Yozlaşma Eylem ve Olguları

'Domuz' romanında yabancılaşma izleği başkışı Ercan Beykozlu'nun yaşamı algılama biçiminde kurgulanır. Nitekim "İnsan, bilen, düşünen, eylemde bulunan, değer duygusu olan, zaman bilinci olan, çalışan, seven, idealleştiren ve bunlar gibi salt kendisine özgü nitelikleri olan biopsişik bir bütündür... İnsanın yabancılaşması meselesinin çıkış noktasında, insanın neliğine ilişkin bir görüşün bulunması zorunluluğu vardır. Çünkü insanın yabancılaşmasının anlamı, ilkin insanın kendinden, yani aslî yapısından uzaklaşmasına işaret edilmediği takdirde boşlukta kalacaktır." (Kızıltan, 1986: 13-15). Bu bağlamda başkışı Ercan Beykozlu, benlik farkındalığını duyumsadığını zannettiği bir yanılsama içerisindedir;

"Kendimi beğeniyorum. Memleketin bir numaralı namus timsali olmuşum. Yalnız her çeşit avantayı değil, her çeşit pohpohu da elimin tersiyle itmiş, en belalı tersliklerin üstüne gözümü kırpmadan gitmişim. (...) Şöyle söyleyeyim, kendimi beğendiğimin yarısı kadar beğenmiyorum onları. Beğenmiyorum. Üstünlük kompleksim yok. Üstünüm, o kadar." (Domuz, s.11).

Ercan Beykozlu, yaşamdaki varlığının ne olduğunu 'üstünlük' sıfatıyla nitelendirir. Oysaki başkışı, benlik farkındalığını tam olarak duyumsayamaz. Varlıklı bir ailenin içinde büyümesini, eşi Belma'nın başkaları tarafından; "güzel, zarif, şık," (Domuz, s.10) olarak nitelendirilmesini ve sahip olduğu işinin ona sağladığı ayrıcalıklarının hemen hepsinin onun varlığının tamamlayıcısı olarak görür. Ercan Beykozlu sahip olduklarından ötürü kendisini farklı bir konuma yerleştirir ve diğerlerine de bakışı değişmez;

"Herkes bana pis görünüyor. Bencil, onursuz, utançsız, hem korkak hem saldırgan. Hayvanca pis. Sanki ben gelişirken onlar evrimden geri kalmışlar." (Domuz, s.11)

diyen başkışı, hissettikleri ve düşündüklerinden dolayı da kendini içinde bulunduğu ortama ait hissetmez. Başkışının yaşadığı, kendini bir yere konumlandırılmama sorunu, bireyin içinde bulunduğu ortamla çatışma yaşamasını neden olur. Bu çatışma duygusu bireyde 'kaçma' eylemini doğurur. Başkışı yaşadığı bu uyumsuzluk sorununu hayali bir ıssız ada hayal ederek rahatlamaya çalışır;

"İssiz adadayım. Çağın bütün teknik nimetlerini almışım yanıma. (...) Her şey var, insan yok. Hayvanat bahçesindeki yaratıklara su dolu hendek gerisinden bakar gibi uzaktan izleyebiliyorum hemcinslerimi.

Dilersem aralarına dönme olanağını da elde bulunduruyorum. Ama onlar varlıklarıyla benim yaşantımı kirletemiyorlar. Çok, çok mutluyum.” (Domuz, s.11-12).

İçinde bulunduğu ortama, kendisine ve hayata yabancılaşan bireyin yaşadığı iç huzursuzluğu kişinin mutsuzluğuna yol açar. Bu mutsuzluğun giderilmesinin çaresini 'kaçmakta' bulan başkışı, diğer herkes ve her şeyle yaşadığı uyumsuzluğu gidermeye çalışır. Bunun için 'ıssız ada' hayalini kuran başkışı, bu ada da ontolojik manada varlığı duyumsamaya çalışır. Bütün bunların ötesinde başkışı diğer insanlara karşı yaşadığı tedirginlik duygusunun da farkındadır. Bu sebeple de hissettiklerini bir psikiyatriste anlatır. Başkışı; *“İnsanca temizlik...”* (Domuz, s.11) bakımından kendini diğer insanlara karşı üstün görür. Ve bu duygusunun diğer insanlarla arasındaki insani ilişkilerini etkileyici boyuta geldiğinin de farkına varır. Psikiyatriste anlattıklarıyla kendini ve 'ben'ini sorgulayan Ercan Beykozlu, bu sorgulamanın çözümsüzlüğü ile yaşamaya devam eder. Bu çözümsüzlük başkışının yabancılığını artırıcı bir etkiye sahip olur.

Ercan Beykozlu'nun yabancılaşmasının en önemli kaynağı kendisini 'kusursuz' görmesinden kaynaklanır. Bu kusursuzluk düşüncesi de kendi benliğinin keşfine müsaade etmez. Sorguladığı benliğinin çözümsüzlüğüne sebep olan birinci faktör bu kusursuzluk düşüncesidir. Cinsellikte de kendini hemcinslerinden üstün gören Ercan Beykozlu, insanlığı; *“... hayvansallıktan tanrısallığa...”* (Domuz, s.11) yükselişinde cinsel davranışın önemli bir hareket noktası olduğunu düşünür. Çünkü cinsellik Ercan Beykozlu'ya göre, insanı kendisi dışında başka birine dönüştüren bir güce sahiptir. Bu noktada cinsel edim sırasında 'kendisinden' ödün vermediğini dile getiren başkışı, yaşadığı eylemi tensel boyuttan tinsel boyuta dönüştüremez. Bu bağlamda cinsellik başkışı için var eden boyuttan yok eden bir boyuta geçer.

Ercan Beykozlu yaşadığı yabancılaşma ve ruhsal çalkantıları doktora aktararak kavramaya çalıştığı dönemde Nefise ile tanışır. Bu tanışma Ercan Beykozlu'nun yabancılaşan kimliğini bir üst boyuta taşıyarak 'ötekileşmesine' neden olur. Ötekileşen kişi, bilerek veya bilmeyerek düşünce ve eylemlerindeki 'kendine özgü'lüğü yitirmiş: başka'ya dönüşmüş, başkalaşmış kişidir. Kendilik değerinin farkında olmayan Ercan Beykozlu, Nefise'nin hayatına dâhil olarak 'başka'ya, ötekine dönüşür ve başka'da batarak kendine özgü'lüğünü yitirir. Nefise, kolejden arkadaşı Alpagut'un eşidir. Alpagut, hapse girdikten sonra yurt dışında bulunan banka hesabındaki paralarını Türkiye'ye getirterek içinde bulunduğu durumdan kurtulmak için Ercan'dan yardım ister. Ercan, Nefise ile birlikte Bermuda'ya gider. Romanın başında; *“...cinsel rüşvet karşılığında...”* (Domuz s.12) hiçbir şey yapmayacağını dile getiren Ercan, Nefise'nin; *“Fırtına çıkması gibi, nehir taşması gibi bir doğa olayı ... girdabına katı(larak)...”* (Domuz, s.121), Nefise'nin istediği şekilde yönlendirebileceği bir kalıba bürünür. Ercan, Nefise'nin cinselliğine dalarak, kendi benliğini onun benliğine bırakır. Alpagut'un paralarını da Türkiye'ye getirmek yerine Nefise ile birlikte Las Vegas'a giden Ercan, Nefise'ye; *“Sen bir iptilasın. Eroin gibi.”* (Domuz, s.152) diyerek cinselliğin sarmalında ona bağımlı bir 'öteki'ye dönüşür. Fakat bu bağımlılık sonucunda Ercan, kendisine üstünlük vasıflarını yükleyen her şeyi kaybetmesine yol açar. Nefise ile olan birlikteliğinin ortaya çıkması ile gazetedeki işini kaybeden Ercan, eşi Belma ile çocuklarını da kaybederek herkes ve her şeyden uzakta bir domuz

çiftliğinde yaşamaya başlar. Ercan bu çiftlikte kendisiyle baş başa kalarak hayalini kurduğu insansız ortama kavuşur ve kendini sorgulayarak yabancılaşan kimliğinden; “...insanın başta yaratıcı etkinliği olmak üzere, tüm eylemlerinin hem gerçekleşme sürecine hem de sonuçlarına egemen olmasıyla aşaca(ğ)ı...” (Serdar, 1996: 33) düşüncesine sahip olur. Bu bağlamda Ercan içinde bulunduğu durumu; “Domuz çamuru içinde sırtüstü yatan adamın gözü yıldızda.” (Domuz, s. 240) diyerek tarif eder. Romanın sonunda yazar Ercan Beykozlu'nun içinde bulunduğu başkaya dönüşen halini her şeyini kaybettirerek fark etmesini sağlar. “Gözü yıldızda” ibaresi ile de Ercan Beykozlu'nun ötekileşen kimliğinden kurtulmak istediğini yazar okuyucuya sezdirir.

Yabancılaşmanın sonucunda birey, yozlaşan bir zihniyete sahip olur. Romanda Alpagut ve Nefise'nin kişiliğinde yozlaşma izleğini görebilmekteyiz. Alpagut bütün hayatını kendi çıkarlarına göre şekillendiren bir karakterdir. Bunun sonucunda da Alpagut, yaşamın soylu değerlerini değersizleştirir. Sömürücü bir yapıya sahip olan Alpagut, ilk evliliğini de “-Mantık evliliği. Ölen kocasından bok gibi dolar kaldı.” (Domuz, s.19) diyerek gerçekleştirir. Onun için evlilik sevgi bağından oluşan bir oluşumdan ziyade, kendisini her anlamda tatmin olmasını sağlayacak geçici bir düzendir. İkinci evliliğini de Nefise ile gerçekleştiren Alpagut, onunla da evlenmesini tensel anlamda sağladığı doyuma bağlar. Nefise ise, kendilik değerlerinden uzaklaşan bilinciyle bedenini ve güzelliğini karşı cinse bir meta olarak sunmakta ve buradan da fayda sağlamayı düşünen yozlaşmış bir karakterdir;

“-Ne rastlantısı? Koridoru süpürüyordum. Onun geldiğini görünce hemen odasına girip yer silmeye başladım. Yuttu enayi. Ortada kova mova yok. Kuru bezle yer mi silinir.

-Seni öyle görünce ayrıntılara bakacak hali kalmamıştır.

-“Öyle” dediğin dört ayak üstünde olmam mı? O da tesadüf değil anam. Benim çok kedim köpeğim oldu. Onlardan öğrendim. Erkek milleti en kolay o biçim baştan çıkar.” (Domuz, s.97)

Bedenini cinsel bir obje olarak sunan Nefise, Alpagut'u oyuna getirerek onunla evlenir. Onun zenginliğini evlenme nedeni olarak gören Nefise de tıpkı Alpagut gibi hayatı değersizleştirerek yozlaşmış ilişkiler ağına dönüştürür. Hayatta hiçbir amacı ve değer yargısı olmayan Nefise, yaşamın önemli dinamikleri olan sevgi, ahlâk, sadakat vb. soylu değerleri yok sayarak kendi çıkarları için kullanır.

Yozlaşmanın toplumsal boyutta eleştirel olarak sunulduğu bir başka husus ise Ercan Beykozlu'nun gemi yolculuğu esnasında Türkiye'de gerçekleşen bir deprem haberi esnasında aktarılır;

“Soyut ile somut arasındaki korkunç farkı bir kez daha düşündüm. Bir yanda kâğıt üstünde rakamlar: yapı planı ölçümleri, malzeme miktarı sayıları, onlardan çalınma hesapları, sonuçta banka defterlerindeki kâr sıfırları. Hepsinde soyutluğun sessiz, kokusuz, kansız düzgünlüğü. Öte yanda çok somut demir ve beton yığınlarının altında hurdahaş olmuş insan gövdeleri...”

Ülkemizde yasalara nanik diyen "girişimciler" ile avantacı bürokratların işbirliği sürüyor, olan güçsüz halka oluyordu. Depremde ölenler arasında zenginler yoktu pek. Çürük yapılar hep orta halliler ile yoksulların başına çöküyordu." (Domuz, s.99-100).

Ercan Beykozlu'nun deprem ile ilgili söyledikleri, yazarın ona emanet ettiği sözlerdir. Yazar, sömürücü zihniyete sahip, yoz karakterli kişilerin daha çok kâr amaçlı kazançlar uğruna, insanların yaşama haklarını ellerinden nasıl aldıklarını 'deprem' ile göstermeye çalışır. Burada yazar, sosyal adaletsizliğin sonucu deprem gibi afetlerde yoksul olan halkın acı çektiğini açıklar. Toplumda belli üst sınıfın yasaları kendilerine göre yorumlamaları ve kendi ceplerini düşünen girişimcilerin bürokratik işlemleri belli paralar karşılığında birbirlerinin çıkarlarını karşılıklı olarak korudukları metne dile getirilerek eleştirilir. Yazar, toplumsal adaletsizliğin sömürücü zihniyeti tarafından oluşturulduğunu eleştirel bir dille okuyucuya aktarır.

1.3. 'Er Oyunu' Romanında Yozlaşma ve Yabancılaşma

'Er Oyunu' romanında yabancılaşma kavramı bireyler üzerinden metne aktarılır. Romanda marksist kişiliği ile Cenk, işçi sınıfının ürettiği ürün ve emeği karşısında yaşadığı yabancılaşmayı ortadan kaldırmak için işçi sınıfını bilinçlendirebilmek adına eylemler planlar. Fakat Cenk bu süreçte kendisine yabancılaşır. Kurduğu grubun liderliğini yapan Cenk, grup üzerindeki tesiri ve etkisinin hayranlığını yaşayarak, kendi gücünün esiri haline gelerek yapacağı eylemleri putlaştırır;

"Cenk yine bir sessizlikten sonra, ağır ağır konuştu:

-Tutuklular arasında kiralık katil çok.

Bakıştılar. Baran gözlerine inanamaz gibi inceliyordu Cenk'i.

-Bana verdiğin söz ne oldu? Kan dökmeyecektik!

-'Dökmemeye çalışacağız' dedim. (...) Sorumluluk bende. Sen de verdiğin sözü tut. Zaten bunları boşuna konuşuyoruz. Eylem başarılı olacak." (Er Oyunu, s.224-225).

Cenk, yaptığı planların eylemlere dönüşmesiyle tiranlaşır. Cenk'in eylemlerim sosyal yaşam içindeki etkisinden ziyade, eylemlerin Cenk üzerindeki etkisi artarak onu yönetmeye başlar. Böylece Cenk, kendi 'ben'ini, gücüne ve eylemlerine feda ederek, ötekileşen bir kişiliğe dönüşür. Cenk'in hayatının başat bir ögesi haline getirdiği eylemleri başarısını her şeyin üstünde tutar.

Romanda Baran'ın eylemlerde kan dökülmesine karşı olan tavrına sinirlenen Cenk, eylemlerin güvenliği adına banka soygununda yakalanan Yavuz'un öldürülmesini düşünecek kadar, bilinci körleşir. Cenk'in tek isteği eylem ve eylemlerin başarısıdır. Bunun içinde kendi gücünün kölesi olmaktan çekinmez;

"-Amcanı öldüreceğiz, öyle mi?

-Öyle.

-Tetiği kim çekecek?

-Ben! Ben! Gerekirse pis işlerin tümünü ben yapacağım! Tamam mı?" (Er Oyunu, s.114).

Cenk için "eylem ve güç" artık onun yeni tabusudur. Cenk, "...kendi insansal çabasının sonucundan başka bir şey olmayan bu puta tapar. Burada insanın yaşam güçleri bir 'nesneye' ad olmuş ve put olan bu şey, insanın kendi üretici çabasının bir sonucu olarak değil de insandan ayrı onun üstünde ve ona karşı, insanın taptığı ve boyun eğdiği bir şey olarak benimsenmiştir." (Fromm, 2004: 67). Her eylem ile birlikte Cenk, kendi erki olan gücünün onaylandığını hissediyor. Eylemlerin sonuca götüren başarılarını düşünerek, 'kazanmak' duygusunun 'ben'ini ele geçirmesine izin veren Cenk'in yabancılaşma duygusunun kaynağında daha çok eylem isteği ile birlikte "yetinmeme duygusu" (Serdar, 1996: 34) vardır.

Romanda yabancılaşma sorunsalı bireylerin yaşamı algılama ve onu devam ettirme şekillerinde de belirginleşir. Cenk'in eylem için kurduğu takımında yer alan Margarit, Yavuz, Turhan ve Ertuğrul, "Geleceğin putlaştırıldığı, umut yabancılaşması" (Fromm, 2004: 64) içerisindedirler. Çeşitli sebeplerle bir araya gelen bu insanların tek isteği gelecekteki beklentilerinin gerçekleşmesidir. Marks'a göre bu yabancılaşma, insan ve tarih ilişkisinde yatar. Tarihi yapan insan olmayıp, insanı yapan tarihtir. Ümit eden, geleceğe inanan, insan olmayıp onu yargılayan ve doğru inancı olup olmadığına karar veren gelecektir (Fromm, 2004: 65). Margarit, Yavuz, Turhan ve Ertuğrul'u bir araya getiren ortak bir sebep yoktur. Bu gençler, Cenk'in idealleştirdiği ve gerçekleştirmek istediği devrimi bilinçli bir şekilde kabul etmiş, degillerdir. Bu gençleri bir araya getiren güç, kendi yaşamlarındaki yaşamış oldukları acı tecrübelerdir. Grubu oluşturan Cenk'i, kendilerine lider olarak atayan bu gençler, Cenk'in fikirleri ve öngörülerıyla hareket etmektedirler. Bu fikirlerle de yaban bir bilinç hali oluşturmaktadırlar. Özümsememiş ve kendilerine ait olmayan bu fikirler gençlerde "Düşünsel yabancılaşma(ya)..." (Fromm, 2001: 49) neden olur.

Margarit de sevdiği adamı hapisten kurtarabilmek için bu gruba Turhan ve Basralı dâhil olur. Dindar bir ailesi olan Turhan'ın babası imamdır. Ağabeyinin gözlerinin önünde öldürülmesi ile birlikte aile İstanbul'a gelir. Turhan'da oç alma duygusuyla eylemlere katılır. Yavuz'un eylemlere katılma sebebi ise macera peşinde olmasıdır. Bir sebeple cezaevine giren Ertuğrul ise Margarit'in nişanlısının tesiriyle Cenk ile irtibata geçer. Devrimi ve eylemlerin gerekliliğinden ziyade, kişisel zorunluluklardan dolayı bir araya gelen bu gençler, Cenk'in kalıplarına göre yaşayarak onun doğrularını doğru kabul ederek eylemlere katılırlar.

İnsanı mutsuzluğa götüren durumlardan birisi de insanın, bilincinin doğal akışına ters hareket etmesidir. Böylece birey mutsuzluğunu sanal, geçici mutluluklarla örtmektedir. Demet'in, Cenk'e duyduğu sevgide de durum böyledir. Fromm bu durumu "sevgi yanılması" (Fromm, 2001: 51) olarak ifade eder. Sevgi edimi, Demet'in hayatının ön koşulu niteliğindedir. Fakat Demet, Cenk'e duyduğu sevgi ile beraber kendinden uzaklaşarak başka birine dönüşür. Cenk'in isteğine göre şekil alan Demet için bu sevgi, insanı özgürleştirmekten ziyade tutsak bir kimlik haline getirir. Romanda Demet ilk kez Cenk'in grubuyla birlikte eğitim çalışması adı

altında bir toplantıya katılır. Arkadaşlarını tek tek inceleyen Demet, onları "...çocukları gibi gör(mektedir)" (Er Oyunu, s.126). Bu bağlamda Demet'in iç monolog şeklinde zihninden geçirdiği düşünceler metne aktarır;

"İtiraf et kızım. Senin aklın kitaplarda değil, çocuklarda. Gönlündeki analık her şeye ağır basıyor. Komik huyunu hatırladı: Oyuncak bebek satan dükkânların önünden geçerken mutlaka durup vitrine uzun uzun bakar, utandığı için müşteri olamazdı. Hele Cenk'le yaşamaya başladıktan sonra düşünemezdi bile bunu." (Er Oyunu, s.126).

Bir kadın olarak Demet'in de hayatta gerçekleştirmek istediği hayalleri vardır. Bu hayallerin en önemlisi de 'annelik' duygusunu tadabilmektir. Demet, hissettiği duyguları Cenk ile olan birlikteliğinde tadamayacağını bilir. Onun içinde bulunduğu bu durum ve ortam birbiriyle çatışma yaratır. Eğitim çalışması adını verdikleri bu ortama kendini ait hissetmeyen;

"İçinde bir boşluk vardı. Kafası da camla çevriliydi sanki. Sözcükler o cama çarpıp ayaklarının cansız düşüyorlardı. "Şu iş bitse de resim odasına kapansam, duvarlardaki maviye dalıp gitsem..." (Er Oyunu, s.129)

diyen genç kız varlığıyla bütünleştiremediği bu ortam içerisinde *"Bir düşünüş; bir bozulma ve yozlaşma"* (Serdar, 1996: 29) yaşar. Genç kızın yaşadığı çatışma, olmak istediği Demet ile olmak zorunda olduğu Demet arasındadır. Demet'i de bu duruma zorlayan ise Cenk'e duyduğu aşktır. Bu aşk ile Demet bilincini kavrayamamaktadır. Bu ilişkide kendi olamayan Demet, Cenk' e yüzünü dönerek ötekileşir.

Demet'in yaşadığı yabancılaşma durumundan kurtuluşu yine kendisi tarafından sağlanacaktır. Bu kurtuluş Demet'in öznelliğini kurmasını yardımcı olan Cenk'e başkaldırmasıyla gerçekleşir. Birey, 'kendî' anlamını keşfederek ve hayatını özgürce seçebilmesinin sonucunda kendi özünü yeniden kurar. Demet, son eylemde öldürmek zorunda kaldığı arabacının yetim kalan oğlunu yanına almak ister. Fakat Cenk, bu durumu güvenlik gerekçesiyle onaylamaz. Demet; *"Alnını cama çarpar gibi kendi kesin kararı(nı)..."* (Er Oyunu, s.222) vererek Cenk'e rağmen bu çocuğu yanına almakta ısrar eder. Cenk'in bütün itirazlarına karşın Demet, *"ömrünün bir kavşağına geldiğini sezerek"* (Er Oyunu, s.129) ilk defa Cenk' e karşı gelir. Böylece Demet, yabancılaşmasına sebep olan Cenk'in sevgisine rağmen ona başkaldırarak bireyselleşir.

Handan Hanım da yabancılaşmış kişiliğiyle eserde yer alır. Yozlaşmış yıkıcı kimliği ile eserde yer alan Handan Hanım zengin bir kadındır. Eşinin ölümünden sonra sahip olduğu köşkü yıkıp *"yerine blok apartmanlar yaparak koruyu da parselleyip satma(yı)"* (Domuz, s.92) düşünür. Fakat köşkün; *"Eski eser kapsamına"* (Er Oyunu, s.92) alınması Handan Hanım'ın planını uygulamadan kaldırmıştır. Köşkü istediği gibi değerlendiremeyen Handan Hanım, köşkün tarihi eser kapsamında olmasını kendinse mâl ederek;

"yeni tanıdıklara köşkü gezdirirken tarihsel ve estetik değerlerden söz açıyor, atalarından kalma şatoyu para çılgını çağdaş toplumun hoyratlıklarından koruyan bir Avrupalı aristokrat havasına bürünüyordu." (Er Oyunu, s.92).

Böylece Handan Hanım, çevresinde kendinden söz ettirerek nasıl bir "Avrupalı" olduğunu gösterir. Kendini olduğundan farklı gösteren bu kadın, adından söz ettirme çabası ile bir yabancılaşma içerisindedir. Handan Hanım, kimliksel değerlerini yok sayarak, var olma kaygısı içerisindedir. Kendini oluşturan değerlerini ve kimliğini çıkarıp bir kenara koyan bu kadın, Batılı değerleri alarak kendine yeni bir kimlik oluşturur. Handan Hanım'ın en belirgin özelliklerinden biri de yabancı kökenli sözcükleri kullanarak Batılı kimliğini pekiştirir;

"Şadan'ın köşkteki sıfatı Handan Hanım'ın havasına göre değişirdi. Kimi zaman 'dam dö kompani' olurdu, kimi zaman 'fam dö şambr'. Birkaç kez 'sökreter' lafı da etmiş, ama vazgeçmişti. (Frenk kökenli sözcükleri ile anavatanlarındaki seselerle dile getirdiği için 'sekreter' değil de 'sökreter' derdi Handan Hanım. Pasaporta 'paspor' dediği gibi)." (Er Oyunu, s.93).

Tanrısal anlatıcının metne aktardığı bu durum, Handan Hanım'ın diline yabancılaşması ve "başka dilleri moda diye kullanma(sı)" (Şahin, 2014: 147) bireyin dilsel kimliğine yabancılaştığını gösterir. Handan Hanım'ın dili kullanma biçimi, onun dünyayı algılama biçimini de gösterir.

Handan Hanım'ın, değer yitimine uğramış kişiliği davranışlarıyla da belirginleşir. "Ün ve alkış delisi" (Er Oyunu, s.99) olan bu kadın etrafındaki insanlarla yarış içerisinde olarak bir yerlere gelme düşüncesine sahiptir. Bu uğurda ailesini dahi kullanmaktan çekinmez;

"Hole açılan kapının yanında kocaman bir camlı dolap vardı. Kendisinin eğitim yılları süresince ne başarılar kazanmış olduğunu gösteren öteberiyle doluydu bunun içi:

Gittiği ilkyaz kampından başlayarak Avrupa'nın çeşitli okul ve üniversitelerinden alınmış birincilik kandelaları, takdirnameler, diplomalar, okul dergilerinde yayımlanmış yazılar..." (Er Oyunu, s.98).

Handan Hanım'ın oğlu Adem'in geçmişe dönük anımsadıklarını Tanrısal anlatıcı metne aktarır. Handan Hanım, oğlu Adem'i övünç malzemesi olarak kullanır. Eve gelen her konuğa bu dolaptaki başarıları gösterir, fakat Adem'in varlığından bahsedilmez. Hatta Handan Hanım oğluna; " Birinci ol da, nede olursan ol! İstersen sidik yarışında!" (Er Oyunu, s.99) diyerek ona karşı hissettikleri bir annenin mahremiyetinden ziyade 'mallarını' vitrine koyarak izleyici toplayan bir satıcı gibidir.

Kendi memleketinin meselelerinden ve dertlerinden uzak olan Handan Hanım, Türkiye'yi yaşadığı memleketi vatani görmekten uzak, yabancı bir tavır içerisindedir;

"Memlekette ne securite vardı, ne huzur, ne güzellik. Pis, kalabalık, gürültülü, bayağı, yaşanmaz bir yer olmuştu. Bu tehlikeli keşmekeş içinde bir gün daha kalmak delilikti, delilik.

-Ben karar verdim: Gidiyorum.

-İsviçre, Fransa, İtalya, Avusturya. Belki İspanya. Sevdiğim yerleri butik dolaşır gibi gezeceğim bir bir." (Er Oyunu, s.256-257)

'Nereye' ait olduğundan ziyade 'nerelerde' olmak istediğini önemseyen Handan Hanım, hiçbir yere ait olmayan kişiliği ile ötekileşmiş bir karakterdir. Hiçbir yere ait olmayan, olmayacak olan Handan Hanım'ın tutunabileceği ne ülkesi, ne milleti ne de ailesi vardır. Hiçbir yere kök salmayacak olan bu kadın, yalıtık kimliğiyle yok olmaya mahkûmdur.

Kendi varlığını öteleyerek, başka kimliklere bürünen Adem yabancılaşma sorununu en derinden yaşayan karakterdir. Kendi değerlerine umarsız ve yabancı bir bilince sahip bir annenin oğlu olarak Adem, kendine ötekileştirilmiş bir yazgiya sahiptir. Handan Hanım kökten bir yabancılaşma içerisinde olduğu için, Adem'in de bilinçli bir benliğe sahip olmasına mâni olmuştur.

Zengin ve varlıklı bir ailenin içinde dünyaya gelen Adem, annesinin yabancılaşmış kimliğinin etkisiyle büyümüştür. Handan Hanım'ın yüzünü Batı'ya dönmesi ve Batılı görünme çabası, Adem'i de 'öteki' kılar;

"Annesinin özentileri yüzünden daha bebek denilecek yaşta başlatılan özel dersler delikanlılığına dek sürmüştü. Dil dersi, piyano dersi, eskrim dersi, at dersi, boks dersi, hatta-dokuz yaşındayken- dans dersi..." (Er Oyunu, s.96).

Bir çocuğun gelişimi sırasında verilen eğitimler, onun kendisine yapılacak büyük bir yatırımdır. Fakat Handan Hanım, Adem'in aldığı dersleri ve bu eğitimlerin sonucunda kazanılan başarıları kendisinden bahsedilmesinden sağlayacak bir övünç meselesi olarak görür. Bu sebeple de Adem, kendi kimliğini oluşturma sürecinde annesinin kalıplarına uygun bir 'yabancı' olarak yetiştirilir.

Kendi özelinden genele yayılan bir 'yabancılık' içinde olan Adem, 'kendi meselelerine' ve 'dertlerine' yaban/yabancı olan bir karakterdir. Adem'in içinde olduğu yabancılık sorunu yozlaşmayı ve çürümeyi de beraberinde getirir;

"Birkaç kez otomobille İstanbul'dan güney kıyılarına giderken ilginç fotoğraflar çekmek için yan yollara sarmıştı. Oralarda gördükleri canlandı kafasında:

Kel tepeler. Tek renkli bozkır. Bol giysilerinin içinde biçimleri belirsiz insanlar. Kerpiçe beton eklenmeye başlanmış çirkin kasabacıklar. Perişan hayvanlar. Parmakları burunlarında çocuklar. Alttaki bulutlar dağılırse bütün bunlarla burun buruna geliverecekmış, bir daha kurtulmamacasına aralarına karışiverecekmış gibi ürperdi, gözlerini pencereden kaçırıp içkisinden üst üste birkaç yudum aldı." (Er Oyunu, s.63).

Adem'in yaşadığı yabancılaşma sonucunda *"kayıtsızlık, aldırılmazlık"* (Serdar, 1996: 29) içinde olduğunu gösterir. Kökleri, kendi milleti ve tarihine dayalı olmayan Adem'in yabancılığı, çürümüş bir zihniyetin kişiler düzlemindeki görünümüdür. Gazeteci Gülten Hanımla görüşeceği gün, gazetecinin yazılarından kişiliğini çözmek isteyen Adem, okuduğu yazıların ardından; *"Sorundan başka bir şey yok mu kuzum bu dünyada?"* (Er Oyunu, s.136) diyerek yabancılığını ortaya koyar.

Kadınları kendi dünyasında 'metalaştıran' Adem'in, uçakta tanıştığı Alman ile yaptığı konuşmada ona koleksiyoncu olduğunu söyler; “- Ya? Ne topluyorsunuz? / - Kadın.” (Er Oyunu, s.61) şeklinde cevap veren Adem için kadınlar birer nesneden ibarettir. Gümrük soygununda eylem içinde olan Demet ile havaalanında karşılaşan Adem, onu da koleksiyonunun bir parçası yapmak ister. Demet'in sol gruplara bağlı bir eylemci olduğunu öğrenen Adem, bunun üzerine yeni bir kimliğe bürünür;

“Gözü aynadaydı. Bu işler için yaşın biraz geçkin dostum. Gerilla rolüne çıkamazsın. Kız inanmaz. İnansa da güler. Sen olsan olsan bir örgütün perde gerisinde ki başı olabilirsin. Evet, bu iyi. Sol cephede gizli bir kurmay. Adem Bey, Demet Harekâtı başarılı sonuca ulaşincaya kadar örgüt önderliğine atandınız!” (Er Oyunu, s.220).

Adem'in içine girdiği yeni kimliği, bilincini örtterek kendisinin farkına varamayacağı bir 'körlük' durumunu ortaya çıkaracaktır. Çünkü oluşturulan her kimlik insanın kendi 'ben'inden uzaklaşmasını sağlamaktadır. Adem, sol örgütteki birinin bilmesi gereken baş yapıtı okuyarak yeni kimliğini inandırıcı kılmaya çalışır;

“İlk kez eline aldığı bu kocaman kitap gerçekten güç, dolambaçlı, karışık tezlerle dolu bir belaydı. Her sayfasının üç beş yerinde tökezliyordu insan. Birden aklına bir kolaylık geldi. Bizim gençler bunu Almanca aslından okumuyorlar ya! Bizde ne basılmışsa onu görüyorlar. Bende öyle katılmalıyım kervana. Fazlası inandırıcı da olmaz.” (Er Oyunu, s.235).

Adem yeni kimliğinin inandırıcılığını arttırmak için hazırlıklara başlar. Romanda Adem, olmayan bir durumu 'kendi' olmaya zorlaması ve yeni bir 'ben' ortaya çıkarma düşüncesi onun kendine ve topluma yabancılığını derinleştirir. Çünkü Adem, eline aldığı sol yayınlarla 'bilinç'lilik düzeyini ve farkındalığını arttırmak için okumamaktadır. Bu durumda Adem'in bütünselliğini parçalayarak, benlik bölünmesini yaşamasına sebep olur.

1.3.1. “Er Oyunu’ Romanında Yozlaşmanın Görünümü: Suç ve Ceza

Suç kavramı, insanlık tarihiyle başlayan bir olgudur. İlk insan Hz. Adem'in, Tanrı'nın yasak ettiği meyveyi yemesi üzerine cennetten kovulması ve Kabil'in kardeşi Habil'i öldürmesiyle 'suç' olgusunun kökenine gideriz. Bu bağlamda suç, tarih boyunca farklı biçimlerde kendini göstermiş ve bu durumda toplumsal çatışmalara yol açmıştır.

Suç, “Törelere, ahlâk kurallarına aykırı davranış” (TDK, 2005: 1815) tır. Hukukçular için suç, “yasanın suç saydığı ve bir yaptırım gerektiren eylemdir.” (Bal, 2013: 15). Yasal tanım, suçu tamamen ceza yasaları tarafından belirlenen ve sınırları çizilmiş davranışlar olarak açıklar. Fakat suçun, politik ve sosyolojik tanımları, iktidar ilişkilerine ve toplumsal düzene vurgu yapmaktadır. Schmallegger'e göre “Sosyolojik perspektif suç olgusunu, var olan toplumsal düzenin korunması için bastırılması gerektiği düşünülen antisosyal davranışlar olarak tanımlamaktadır.” (Çoban, 2013: 247). Çeşitli tanımlamaları yapılan suçun, 'suç' sayılabilmesinin ilk şartı, var olan toplumsal düzenin işleyişinin tehdit etmesi ve ona zarar vermesidir. Yasa koyucular tarafından yapılan suç tanımı, kanunlarla belirtilmektedir. Kanun, “geçerli olan kural” (TDK, 2005: 1064) demektir. Bu tanım bize,

kanunların da toplumsal ve sosyal değişikliklerle geçerliliğini ya da kapsamının değişebileceğini göstermektedir. Bugünün şartlarında ceza gerektiren davranışlar yarının değişen koşullarında değişim gösterebilecektir. Burada üzerinde durulması gereken önemli bir husus da, kanunların niçin var olduğudur. Kanunların en önemli var olma nedeni, 'adaleti' sağlaması gerektiğidir. Adalet ise *"Hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetmek(tir)."* (TDK, 2005: 18). Toplum dediğimiz organizma, çeşitli gruplardan oluşur. Bu grupları oluşturan bireylerin, taraf oldukları ve sahip oldukları düşünceleri vardır. Bu kadar çeşitliliğin içinde, kanun koyucuların, adaleti hakkına teslim etmesi tarafsızlığına bağlıdır. Buraya kadar anlatmaya çalıştığımız kavramları, incelediğimiz eserimizde 'suç ne?', 'suçlu kim' diyalektiği açısından inceleyeceğiz.

'Er Oyunu' isimli eserde suç ve suçlu imgelerini incelemeyi önce, Dostoyevski'nin 'Suç ve Ceza' eserini, incelediğimiz romanımızda bazı noktalardaki benzerliklerinden dolayı karşılaştırmaya tabi tutacağız. 'Suç ve Ceza' romanın başkahramanı Raskolnikov, üniversitede hukuk eğitimi almaktadır. Raskolnikov maddi yetersizlikler sonucunda bu eğitimini yarım bırakmıştır. Annesi ve kız kardeşi de çeşitli zorluklar ve parasal sıkıntı içerisinde hayatlarını devam ettirmektedir. Kız kardeşi Dünya'nın kendi hayatını feda ederek nişanlandığını öğrenen Raskolnikov, bu durumdan hoşlanmaz. Daha sonra da meyhanede tanıştığı Marmeledov, evde açlık içinde bekleyen çocuklarının olduğunu ve kızı Sonya'nın, eve bakabilmek için vesika ile çalıştığını anlatır. Parasızlık yüzünden okulunu yarım bırakan Raskolnikov, sefaletin insanları kötü yola düşürmesinden son derece rahatsız olur. Raskolnikov, yaşadığı ve tanık olduğu bu olaylar karşısında toplumsal adaletsizliğe isyan eder.

Raskolnikov, yaşadığı sistem içerisinde kendini özgür hissetmez. Dört bir yanı yasalar ve ahlâk kurallarıyla çevrilidir. Raskolnikov'a göre; *"bütün sorun toplumsal konuma ve ona bağlı geleneklere dayanmaktadır"* (Dostoyevski II, 2004: 227). Bu sebeple de Raskolnikov, ahlaksal zincirleri yok ederek sınırsız özgürlük için ne yapacağını düşünür. Bunun sonucunda iki tür insan olabileceğini görür: Birinci gruptaki insanlar, sıradan ve günü birlik yaşamaktadır. Bu insanlar var oldukları düzen içerisinde yaşamayı tercih ederler. İkinci gruptaki insanlar ise, geleceğin aydınlık ve özgür günleri için bugünün yasalarını ve ilkelerini yıkmayı tercih ederler. Raskolnikov'a göre, ikinci gruptaki insanlar "üstün insan" konumundadır. Bu bağlamda Raskolnikov da kendini "üstün insan" olarak görmektedir. Henri Troyat'a göre; *"Bütün kuralları tanımama hakkına sahip olan bu insanlar için çok üstün bir ahlâk vardır. Onlar için suç, bir suç niteliği taşımaz artık ve ceza, anlamından yoksun, boş bir sözcüktür sadece..."* (Coşkun, 2005: 46). Raskolnikov, insanlık için yapılacak olan her şeyi mubah görmektedir. Bu sebeple de 'üstün insan' düşüncesini hayata geçirmek için yaşlı tefeci Alyona İvanova'yı öldürmeyi düşünür;

"Yaşamın terazisinde bu kötü, budala, anlamsız, önemsiz, kimseye yararı olmayan, hastalıklı kocakarının ne önemi var?" (Dostoyevski I, 2004: 112).

Kararını veren Raskolnikov'un düşüncesini pekiştiren ise *"Bir tek yaşama karşı, çürümekten, yok olmaktan kurtarılmış binlerce yaşam..."* (Dostoyevski I, 2004: 113) düşüncesidir. Raskolnikov'un gözünde yaşlı tefeci kadının bir önemi yoktur. Ona göre, tamamen kötülükten ibaret olan bu kadın aynı zamanda *"bir insan"*

değil, bir ilkedir." (Dostoyevski I, 2004: 461). Çünkü tefeci kadın, Raskolnikov için yaşadığı egemen dünyanın simgesidir. Kadını öldürerek var olan düzeni aşacağını düşünen Raskolnikov kendisine *"Herkes gibi ben de bit miydim, yoksa bir insan mı?"* (Dostoyevski II, 2004: 250) sorularını sorar. Bu soruların ardından istediklerini ve düşündüklerini somutlaştırmak adına tefeci kadını öldürür. Fakat asıl sorun bundan sonra başlar. Raskolnikov, akli ve vicdani arasında kalarak, gerçekleştirmek istediği özgürlüğün yerine tutsaklığı elde eder.

'Er Oyunu' romanında başkışı konumundaki Cenk, marksist düşünce yapısına sahip bir karakterdir. Roman kişisi Cenk;

"... akıntıya kapılıp gider gibi zamanın akışıyla sürüklenmekten bıkmıştır artık. Yedek subaylığını yaptığından bu yana yılladır okumakta, düşünmekte ve konuşmaktaydı." (Er Oyunu, s.8).

Bu durumdan sıkılan Cenk, ağabey olarak gördüğü kişilerin; *"Bekle."* (Er Oyunu, s.8) önerilerini artık dinlemek istememektedir. Çünkü Cenk; *"Denge(lerin) değişmesini bekle(mek)"* (Er Oyunu, s.8) yerine 'eylem' ile dengelerin değişeceğini düşünmektedir. Cenk, bu kararını eski bir devrimci olan Kadir Ağabey ile paylaşır. Kadir Ağabey, Cenk'in eylem planını çok erken bulur. Cenk'in birazda kişisel bir hırsı almış olduğu bu karara karşı; *"- Kime gerek? Topluma mı, sana mı?"* (Er Oyunu, s.22) diyerek, kararın erken olduğu düşüncesini dile getirir. Cenk ise bekleyerek olgunlaşmak istememektedir. Cenk'e göre; *"Olgun(luk) bir yerde çürüklüğe dönüş(mektir)."* (Er Oyunu, s.22). Bu sebeple de takım arkadaşlarını toplayan Cenk, yapacağı eylemin gerekliliğini şöyle açıklar;

"-Arkadaşlar, uzan zamandır konuşuyoruz. Dostların bize yöneltecekleri eleştirilerin farkındayız. Toplumdaki gerekli değişikliklerin ancak emekçi sınıfı yeterince bilinçlenip örgütlendiği zaman gerçekleşeceğini biliyoruz. Bireysel terör eylemlerinden biz de genel dengeyi belirleyecek sonuçlar beklemiyoruz. Ama işler Türkiye'de tuhaf bir noktada. (...) Sömürü korkunç. Halk burnundan soluyor. Yani sol bilinçlenme için ortam çok uygun. Gelgelelim bundan yararlanacak sol güç yok ortalıkta. Bu durumda halka sesimizi duyurmak etkili bir başlangıç olabilir." (Er Oyunu, s.47).

Cenk, halk ile ters düşmeyecek şekilde iki eylem planı hazırlar. İlk eylem, asıl eylem için yapılacaktır. Cenk, bu eylemlerle egemen sınıfın moralini bozarak, içerdeki arkadaşlarının bir bölümünü de kurtarmayı düşünmektedir. Bunun içinde gerekli olan ilk şey; *"Silah. İyi, bol, türlü türlü silah"* (Er Oyunu, s.49). Bu silahları temin edecekleri yer ise havalimanı gümrüğüdür. Cenk, eylemin yapılacağı günü hem havalimanının en yoğun olduğu hem de gümrükteki biriken malların taşınacağı günü birleştirir. Aynı gün havalimanında bomba ihbarı da yaparak, kargaşanın ve karışıklığın olmasını sağlayacaktır. Eylemin bütün ayrıntılarını anlatan Cenk, coşkulu bir mutluluk içindedir;

"- Düşün, Demet! Başladık! Bekleme bitti. Kendi miskinliğimden öğrenmeyeceğim artık. Bir şeylerden korkmuş gibi dolaşmayacağım sokaklarda. Yaşamaya başlıyorum!" (Er Oyunu, s.55).

Cenk, başlatmış olduğu eylemlerle, yerleşik egemen düzene başkaldırır. Yapacak olduğu eylemler ona hayat veren bir enerji kaynağıdır. Cenk'in yaşamış olduğu duyguyu Raskolnikov da yaşlı tefeciye öldürme düşüncesinin

ortaya çıkmasıyla huzur duygusu hisseder; “Köprüden geçerken rahatlamıştı. Bir aydır yüreğinde zonklayan çıban, sanki birdenbire delinivermişti. Özgürlük, özgürlük!” (Dostoyevski I,2004: 104). Raskolnikov ve Cenk'in hayattaki duruş ve tavırları, karar alma mekanizmaları birbirlerine benzemektedir. Her iki karakterde de, kendi hayatlarının 'efendisi' olmak için, cesaret göstermeleri gerekmektedir. Egemen düzene karşı gösterecekleri başkaldırı için, cesaretlerini eyleme geçerek gösterirler.

Cenk gümrük soygunu sırasında bir güvenlik görevlisini öldürür. İki erin de gözlerine gaz tabancası ile sıkarak kalıcı bir körlük yaşamasına sebep olur. Fakat bu olaylardan takımın haberi yoktur. Takımın, soygundan sonra silahları denemek için gittikleri adada, okudukları gazete haberi ile gümrük soygunundaki cinayetten haberleri olur. Cenk, ilk eylemin başarısı ve uyandırdığı etki ile yeni eylemler planlamaya başlar. İkinci eyleme başlamadan, üçüncü eylem için hazırlıklara başlar. Bu eylem için İskimpex Holding'in sahibi olan amcası İskender Bey'i esir almayı düşünür. Bunun için de Baran ile bir araya gelen Cenk, onun şirkette işe girmesini sağlar. Baran, İskender Bey'i esir aldıktan sonra ne olacağını sorgular;

“-Hükümet ile pazarlığa girip süre tanıyacağız. ‘İstediklerimiz yerine getirilmezse İskender Bey ölecek’ mi diyeceğiz?”

-Cezası verilecek diyeceğiz.

-Amcanı öldüreceğiz, öyle mi?

-Öyle!

-Tetiği kim çekecek?

-Ben! Ben! Gerekirse pis işlerin tümünü ben yapacağım!

-Şaka etmediğimizi herkes anlayacak. Bize ona göre kulak verecekler.” (Er Oyunu, s.114).

Cenk, var olan sisteme karşı çıkmak için başlattığı eylemlerde adam öldürmekten çekinmeyecek bir pozisyonadadır. Cenk için önemli olan, karşısında durdukları iktidarın gücünü eksilterek, işçi sınıfının alınması gereken haklarını eylemlerle almayı planlamaktadır. Cenk, gelecekteki istedikleri toplum düzeninin ve özgürlük alanlarını genişletebilmek için bugünün 'canisi' olmaktan çekinmez. Raskolnikov'un, tefeci kadının ölümüyle bir ilkeyi yıkarak, egemen düzene başkaldırışı gibi Cenk de egemen düzeni aşabilmek için, yıkıcı olmak gerektiğini düşünmektedir. Gümrük soygunu ve adam öldürme eylemleri, yasaların belirlediği ilkeler içerisinde birer suçtur. Fakat Cenk ve Raskolnikov için bu eylemler bir suç değildir. Her iki karakter de yaptıkları eylemlerle bir suç işlememiş, aksine yapılması gerekli olanı yapmışlardır. Onlara göre iyi bir amaç varsa yasaların, ahlâkın, geleneklerin sınırları aşılabılır. Çünkü bu karakterlerin; “idealine erişmesi için bir ölünün, hatta bir kan gölünün üzerinden atlaması bile gerekse, ideallerinin niteliğine, büyüklüğüne, yüceliğine göre, onlara büyük bir gönül rahatlığı ile bu kan gölü üzerinden atlama izni verilebilir” (Coşkun, 2005: 45). Her iki karakter de ulaşmak istedikleri idealler için, kendi kurmak istedikleri özgürlük alanlarını oluştururken her şeyi göze alabiliyorlar.

Ancak, yapmış oldukları eylemler kendi özgürlük alanlarının dışına çıkıp, başkalarının özgürlüklerini tehdit etmektedir. Fakat bu durum, onlar için pek de önem taşımamaktadır. Her iki karakterde, kafalarında planladıkları düzenin kurulması için yapılacak olan her yıkıcı davranışı gerekli görür.

Cenk'in asıl eylemi olan ve gümrükten silahları kaçırmalarına sebep olan ikinci eylem, bir bankanın soyulmasıdır. Gümrükten kaçırdıkları silahlar ile günlerce atış çalışması yapan Cenk'in takımı banka soygunu için hazırlanırlar. Bunun için bankanın içinden bir adam ayarlayan Cenk, bu bankayı soymalarının nedenini açıklar;

“Bir banka var. Devlet kuruluşu. Sözde çok da iyi korunuyor, diye şimdiye kadar kimse dokunamamış. Biz dokunacağız işte o bankanın şubesine. Önce niçin orası? Birinci neden: Baskın etkisi. Hiç soygun beklemedikleri bir yer. Çünkü akılları sıra çok sağlam önlemler almışlar. İkinci nedeni: Döviz. Bize yetecek Türk parası almaya kalksak on bavul dolusu banknot taşımak gerekir. Aynı değerdeki döviz ise bir iki çantaya sığar.” (Er Oyunu, s.164).

Asıl bankaya; *“Büyük banka...”* (Er Oyunu, s.164), dikkat dağıtmak için soyulacak bankaya da *“...küçük banka...”* (Er Oyunu, s.164) diye isimlendiren Cenk, büyük bankayı Ertuğrul ve Yavuz ile birlikte soyacaktır. Küçük bankayı da Demet, Margarit ve Turhan soyacaktır. Küçük bankaya giren Demet ve arkadaşları dikkatleri buraya yöneltmek için ilk önce küçük bir ses bombası patlatırlar. Daha sonra Demet, alarm zilinini yerini öğrenip, polisi buraya yöneltebilmek için bir banka görevlisi ile konuşur;

“Demet'in arkasındaki Pakize Hanım tükürme sesi çıkardı:

-Bir şey mi dedin?

-Tuh dedim, tuh! Siz de kız olacaksınız. Utanmıyor musunuz böyle şeyler yapmaya?

-Sana dünyanın en akıllı adamlarından birinin bir sözünü söylesem anlar mısın?

-Ne sözü?

-“Banka kurma suçunun yanında banka soymak nedir ki?” Sen banka kuranların köpeğisin.” (Er Oyunu, s.201).

Buradaki 'banka' kavramı, karşıt gücü temsil eden bir simge konumundadır. Kapitalist zihniyeti temsil eden banka, *“...bir bütünün veya bir ekonomik anlayışın temsilcisi olarak verilmiştir.”* (Kacıroğlu, 2011: 426). Banka soygunu Cenk ve grubu için bir hırsızlık değildir. Bankayı kuran sömürgeci/ kapitalist zihniyete karşı bir başkaldırıdır. Marsist zihniyete sahip bu gençler için 'banka', kurmak istedikleri ve ideallerindeki sınıfsız bir toplumun önündeki bir engellerden biridir. Bu yüzden de yıkılması zorunludur.

'Er Oyunu' romanında Cenk, marksizmin temsilcisi olarak yaptığı bütün eylemleri ve bu eylemler sırasında gerçekleştirdiği ölümleri, ideolojisini ve eylemlerin başarısını sağlamak için gerçekleştirmiştir. Ona göre yaptıkları bir suç değil, aksine yaptığı bu eylemler aşılması gereken düzenin duvarlarını yıkmak için

gerçekleştirdiği özgürlük savaşıdır. Cenk ve savunduğu ideolojisi marksizme göre, suçu gerçekleştiren organ kapitalist sistemdir. Bu sistem içerisinde işçi yoksullaştırılmaktadır. Bu sebeple de yapılan banka soygunu, yoksullaşan işçinin hakkı olarak görülmektedir. Kamusal alan için aldıkları bu paraları yine bu alanlar için kullanmayı düşünmektedirler. Marks'a göre; "... kapitalist toplumların tersine komünist toplumlarda suçlar değil eşitsizlik, gelir adaletsizliği, mülkiyet gibi suçu ortaya çıkaran nedenler yok edileceği için suç olgusu kökten çözülecektir." (Çoban, 2013: 252). Bu sebeple de Cenk ve arkadaşlarının yaptıkları eylemler marksist perspektif sonucunda bir suç değil, aksine işçi sınıfının yaşadığı adaletsizliği, yabancılaşmayı ortadan kaldırarak, suç oranının azaltılabileceği bir ortamın oluşturulması için gerçekleşmiş davranışlar bütünüdür.

1.3. 'Kavşak' Romanında Yıkıcı Değerler: Sömürü/ Yozlaşma

'Kavşak' romanı, Cenk, Adem ve Demet'in verecekleri kararlarla bir kavşak noktasına gelme serüvenlerini aktarır. Sol eylemci kimliğiyle eserde yer alan Cenk, amcasının mirasıyla alacağı kararların neticesinde bir 'kavşak' noktasına gelir ve bu karar hayatının yönünü tayin edecektir. Adem ise hırsının ve kibrinin ona emrettiği şekilde yol alırken; Demet her iki erkeğin arasında seçim yapmadan kendi yönünü tayin eder.

Bireyin yaşam karşısında takındığı tavır ve tutum onun kişiliğini gösteren bir ayna gibidir. Bireyin kendisi dışında başka bir 'ben'e dönüşmesi sonucunda yaşadığı yabancılaşma, kişiyi değerlere ve ahlaki ilkelere karşı öteki kılar. Yaşanılan yabancılaşma olgusundan sonra bireyin ahlaki değerlerden sıyrılarak yozlaştığını görürüz. Yozlaşan birey, dünyayı kendi çıkarları doğrultusunda yeniden kurar ve bu dünyayı da kendi değerlerine göre oluşturur. Romandaki Âdem karakteri de yozlaşan kişiliği ile birlikte sömürücü bir tiptir. İnsanları, özellikle de kadınları duygusal olarak sömürerek narsist eğilimi sonucunda kendi komplekslerini gidermeye çalışır. Çocukluğundan itibaren zedelenen çocukluk bilinci, Adem'in sağlıklı ve düzenli yaşam algısı yıkar. Annesinin ona yüklediği olumsuz kodlar Adem'in 'aşağılık' duygusuyla büyümesine neden olur. Adem de bu aşağılık kompleksini aşabilmek için en iyi bildiği yolu, yani kadınları kullanarak onlar üzerinden kendini tatmin edip üstünlük elde etmeye çalışır. Demet'e karşı hissettiği elde etme tutkusu da bir anlamda kendini kabul ettirme çabasıdır. Fakat Demet'in, Cenk'in takımından ayrıldıktan sonra bağımsız/kendine göre yaşama isteği, Adem tarafından anlaşılmaz. Bir kadın tarafından ilk kez reddedilen Adem, öfkelenir. Demet'in kendisini reddedişinin sebebini Cenk'e bağlayan Adem, ondan daha üstün olduğunu Demet'e göstermek ister. Bunun için de ilk olarak oyunculuk yeteneğini kullanır. Cenk'in takımındakileri kendine bağlamak için çeşitli oyunlar kurar;

"Adem tiyatro odasına girmiş, biraz sonra "yurtdışıyla bağlantılı mücahit" kılığında çıkmıştı. Sakallı, beli (ceket altında) silahlı, eli tespihli, ayağı mestli, kartal bakışlı..." (Kavşak, s.162).

Adem, Turhan'ın Basra'da ailesinin gözü önünde abisinin katledildiğini bildiği için onu bu zayıf noktadan yakalar. Kendisini emperyalist güçlere karşı cihat anlayışıyla savaşan bir şeyh olarak tanıtan Adem, Turhan'ın kandırmak için;

“... sık sık, “vallahı azim”, “elhamdülillah”, “fesuphanallah”, “nezü billah” gibi deyimler kullanıyor, yeri gelsin gelsesin ayetlerden söz ediyor, araya antiemperyalist sloganlar serpiştirir” (Kavşak, s.162).

Böylece anlatı kişisi Adem, Turhan'ın inandığı değerler üzerinden onu sömürmekte ve onun için de gerçeği göremeyecek fanustan bir dünya kurmaktadır;

“Adem en hızlı gelişmeyi takım kurma konusunda sağlamıştı. (...) Demet'in Bir Numara'sının takımına el koymak, onun arkadaşlarının başına geçmek düşüncesi hoşuna gidiyordu. Zayıf noktalarından yararlanarak her birini kendine bağlamak için sıvamıştı kollarını...” (Kavşak, s.185).

Adem parçalanmış öteki ikinci kimliğini de Yavuz, Margarit ve Ertuğrul üzerinde oynayacağı oyun üzerinde kullanır;

“Adem sırtına parka, başına bere geçirdi, yüzüne devrimci sakalı ve bıyığı taktı, takım tavlama öyle gitti” (Kavşak, s.186).

Kendisini eski bir devrimci olarak gösteren Adem, kod isminin Çetin olduğunu söyler. Cenk ile yaptıkları eylemlerden haberi olduğunu söyleyen Adem, kendisinin daha kapsamlı eylemler yaparak kitleleri ayaklandıracağını söyler. Adem kendi kişisel çıkarı için ve kendinin doyuma ulaşabilmesi için insanları sömürmekten çekinmez. Margarit'in sevgilisinin içerde olduğunu bilen Adem, kızın sevgilisine karşı olan özlemini ve sevgisini sömürür; “Nişanlınız tutsakken çalmak içinizden gelmiyor, değil mi? Üzülmeğin onu kurtarmak ilk hedeflerden biri...” (Kavşak, s.190) olduğunu söyleyen Adem; “Margarit'in yüzü(nün) gülüver(mesi)...” (Kavşak, s.190) ile onu kendine inandırmıştır. Adem kendinden başka kimseyi önemsemeyen tavrı ve yozlaşan kimliğiyle Turhan, Margarit, Yavuz ve Ertuğrul'u sömürmektedir. Bu gençleri ‘umut vaat ederek’ sömüren Adem, gerçekleştirmeye çalıştıkları eylemler sonucunda gençlerin çoğu hayatını kaybeder, Margarit ise yaşadığı ruhsal boyuttaki hayal kırıklığı ve çözümlerle değer yitimine uğrar. Romanın sonunda Baran'ın, Cenk' yazdığı pusula ile gençlerin durumunu öğrenmekteyiz;

“USTA eylem denerken öldü.

Soytarı patlamada öldü.

SOFU intihar saldırısında öldü.

PİYANİST şokta. Fransa'ya akrabalarına gönderdim.” (Kavşak, s.136).

Adem de gerçekleştirmeye çalıştıkları eylem sırasındaki patlama sonucunda yaralanır erklığı ve ‘erkeklik’ gücünü kaybeder. Romanda gençlerin yaşadıkları yabancılaşma onların nasıl yıkıcı bir sona sürüklediğini açıklar. Her biri Cenk ile bir araya gelirken bilinçli bir devrimci olarak gelmemişlerdir. Her birinin yaşamış olduğu sıkıntılar bir araya gelmelerine neden olmuş, yaşadıklarının intikamını da adına eylem diyerek bir nevi öç alma hareketi dönüştürmüşlerdir. Gençlerin bu zaafı onları sömürülmeye müsait bir alan olarak Adem'in önüne sürmüştür.

Adem'in sömürdüğü karakterlerden biri de uşağı Mahmut'tur. Mahmut, Adem'in en sadık adamıdır. Yaptığı bütün kirli işleri Mahmut ile organize eden Adem, gerçekleştirdiği aktarcı olayını da Mahmut ile planlamıştır. Adem'in aktarcıyı öldürdükten sonra polis raporlarını gören Mahmut telaşlanır; *"-Beyim, sonra söylemedi demeyin. Açıkçası: Beni sıkıştırırlarsa dayanamam. Her bildiğimi alırlar ağızımdan..."* (Kavşak, s.167) diyen Mahmut'un telaşını beğenmeyen Adem, artık onu kullanamayacağını anlar. Sömürücü tiplerin en büyük özelliklerinden biri de; *"Sızdırıp tükettikleri kimselerdense bıkmalarıdır"* (Fromm, 2004: 87). Artık, sömüremeyeceği Mahmut'u Güney Afrika'ya gönderen Adem, onun gerçekleştirdiği dolandırıcılık kanıtlarını gittiği ülke konsolosluğuna göndererek hem pasaportuna el koyulmasını hem de ülkeden çıkışının yasaklanmasını sağlar. Sömürücü karakter yapısına sahip olan Adem, işine yarayan kişileri çeşitli oyunlarla veya kendisine mecbur bırakarak elde eder.

SONUÇ

Çok yönlü bir sanatçı olan Refik Erduran, oyun yazarı, gazeteci ve romancı kimliğiyle edebiyat dünyasında yer alır. Asıl oyun yazarı/tiyatrocu yönüyle tanınan Refik Erduran, romanlarında da sanatçı kişiliğini gösterir. Yazar romanlarında insanı merkeze alarak bireyselden toplumsala ulaşma amacını güder.

Refik Erduran bireyden topluma ve çevreye yönelen romanlarında anlatımı canlı, sade ve akıcıdır. Refik Erduran romanlarında ilkesellikten yanadır. Romanlarında toplumsal aksaklıkları ve yerleşik düzeni eleştiren yazar, gerçeğin içindeki ironiyi de gösterir. İnsanın özelinden toplumsala ulaşmayı hedefleyen yazar, eserlerinde 'ağaçlarla uğraşılmayıp ormana bakılmasını ister. Romanlarının odak noktasını insanı anlama ve dünyayı yaşanabilir bir yer haline getirebilmenin ön koşulunun kadın-erkek uyumunun yakalanmasıyla gerçekleştiğini aktarır.

Erduran romanlarında Anadolu'nun insanın yaşam biçimi ve algısını, sosyal medyanın içinde bulunduğu çürümeyi bireyden toplumsal olana kaydırarak derinlemesine ele alır. Eserlerinde sosyal adaletsizlik, kültürel erozyon, plansız ekonomi, anarşik üretim, nihilizm, kriz ve kaos sosyal çürümeyi ve yabancılaşmayı hızlandırır. Yazar göre ahlak ve kendilik eksenli bir yaşam tarzının sürdürülmesi eğitim ve kolektif üretim, ulusal birlik ve kolektif aksiyonla mümkündür.

KAYNAKÇA

- COŞKUN, Murat (2005). "Dostoyevski Düşüncesinde İnsanın Özgürlüğü Problemi". **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara.
- ÇOBAN, Sevgi (2013). "Suç. Sapma ve Toplumsal Kontrol". **Sosyoloji'ye Giriş**. (Edit: İhsan Çapcıoğlu- Hayati Beşerli). Ankara: Grafiker Yayınları. s.245 286.
- DOSTOYEVSKİ, Fyodor Mihailoviç (2004). **Suç ve Ceza** I. Cilt. (Çev. Muttalip Özkan). İstanbul: Trend Yayıncılık.
- DOSTOYEVSKİ, Fyodor Mihailoviç (2004). **Suç ve Ceza** II. Cilt. (Çev. Muttalip Özkan). İstanbul: Trend Yayıncılık.
- ERDURAN, Refik (1954). **Yağmur Duası**. İstanbul: Çağlayan Kitapevi.
- ERDURAN, Refik (1992). **Gülerek**. İstanbul: Cem Yayınevi.
- ERDURAN, Refik (2003). **Domuz**. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- ERDURAN, Refik (2004). **Er Oyunu**. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- ERDURAN, Refik (2004). **Kavşak**. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- ERDURAN, Refik (2004). **Neşe'nin Şarkıları**. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- ERDURAN, Refik (2004). **Sabiha**. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- ERDURAN, Refik (2005). **İblisler, Azizler, Kadınlar**. İstanbul: Dünya Yayıncılık.
- FROMM, Erich (2001). **Yanılsama Zinciri**. (Çev. Akın Kanat). İzmir: İlyas Yayınları.
- FROMM, Erich (2004). **Yeni Bir İnsan Yeni Bir Toplum**. (Çev. Necla Arat). İstanbul: Say Yayınları.
- KACIROĞLU, Murat (2011). **Türk Öykücülüğünde 1940 Kuşağı ve Toplumcu- Gerçekçi Yönelişler**. İstanbul: Asitan Yayınları.
- KIZILTAN, Güven Savaş (1986). **Çağımızda Yabancılaşma Sorunu**. İstanbul: Metis Yayınları.
- Marks, Karl (2007). **Yabancılaşma, 1884 El Yazmaları**. (Çev. Kenan Somer-Ahmet Kardan). Ankara: Sol Yayınları.
- ÖZBUDUN, Sibel –MARKUS, George- DEMİRER, Temel (2008). **Yabancılaşma ve ...** Ankara: Ütopya Yayınları.
- SARTRE, Jean Paul (1985). **Varoluşçuluk**. (Çev. Asım Bezirci). İstanbul: Say Yayınları.
- SERDAR, Mehmet (1996). "Yabancılaşma". **Adam Sanat**. S.126. s.28-34. Mayıs.
- ŞAHİN, Veysel (2007). **Turgut Uyar'ın Şiirlerinde 'Ben ve Öteki'nin Görüntü Düzeyleri**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- ŞAHİN, Veysel (2014). **Bilge Kadının Aynadaki Yüzü (Halide Edip Adıvar'ın Romanlarında Yapı ve İzlek)**. Ankara: Akçağ Yayınları.

TUĞCU, Tuncer (2002). **Yabancılaşma Problemi Hıristiyanlığın ve Marksizm'in Kökenleri**. Ankara: Alesta Yayınları.

TÜRK DİL KURUMU (2005). **Türkçe Sözlük**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

